

Gesztelyi Tamás

Alföldi-relikviák a debreceni egyetemen

A magyar és a debreceni óorkutatás nemzetközileg legismertebb és legnagyobb hatású alakja kétségtelenül Alföldi András (1895–1981) volt. Tevékenysége a debreceni egyetemen pályájának korai szakaszára esik (1923–1930). Ezt követően foglalta el a budapesti egyetem Ókortörténeti és Régészeti Tanszékének katedróját. 1947-ben elhagyta az országot, minek következtében a magyar tudománypolitika teljesen mellőzte. Halálakor semmilyen nyilvános megemlékezésre nem került sor. Ezt is pótlandó az elmúlt évben, születésének 100. évfordulóján két emlékülésre is sor került: a Régészeti és Művészettörténeti Társulat részéről Veszprémben, valamint az ELTE Régészeti Tanszéke részéről Budapesten. Hasonló megemlékezést a KLTE Klasszika-Filológiai Tanszéke is tervezett már az elmúlt évben, de ezt az eseményt összekapcsolta a millecentenáriummal. Ezt az tette indokolttá, hogy Alföldinek éppen debreceni évei alatt jelentek meg a Kárpát-medence kutatására vonatkozó programadó írásai, pl. A honfoglalás előtti Magyarország kutatásának mai helyzete (1926), A magyar tudománypolitika alapvetése (1927) stb. Kutatásának fő iránya ekkor Pannonia volt, amit külföldre távozása után a római történelem egésze váltott fel. Rendkívül erős hazafiságát az önként vállalt száműzetés ideje alatt is megőrizte.

Egy kiemelkedő jelentőségű tudósra való emlékezés érthetően elsősorban szakmai eredményeinek számbavételét ill. az azokhoz kapcsolódó további kutatások bemutatását jelenti. A megemlékezés azonban alkalmat kínál a tudós személyiségének, magánemberi mivoltának felidézésére is: hogyan él a tanítványok emlékében, hogyan őrzik emlékét relikviái.

A Klasszika-Filológiai Tanszék e gondolatoktól vezérelve az elmúlt évek során az egyetem több egykori óorkutató professzorának emlékére tartott szakmai konferenciát (így Darkó Jenőnek: *Acta Classica Debr.* 17–18, 1981–1982; Láng Nándornak: *Acta Classica Debr.* 19, 1983; Járdányi-Paulovics Istvánnak: *Acta Classica Debr.* 30, 1994), és a tudományos eredmények számbavétele mellett törekedett az illető személyéhez kapcsolódó relikviákat is összegyűjteni. Ezt a kicsiny gyűjteményt váratlanul sikerült egész sor Alföldi-relikviával gyarapítanunk. Feladatomnak érzem, hogy ezek meglétéről és hollétéről röviden tájékoztatást adjak, és néhány érdekes és tanulságos darabjára felhívjam a figyelmet.

A relikviák megszerzéséért Sheila Campbellnek (Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto) és János Fedáknak (University of Prince Edward Island, Charlottetown) jár köszönet. Ők torontói tanulmányaik során kerültek kapcsolatba az ott vendégprofesszorként tevékenykedő Alföldi Andrásal és 2. feleségével, Elisabeth Alföldi-Rosenbaummal, aki végül Sheila doktori disszertációjának irányítója lett. Ennek során alakult ki olyan szakmai és személyes kapcsolat közöttük, melynek következménye az lett, hogy az Alföldi-hagyaték egy része a Sheila gondozá-

sába került. Mikor ő Fedák János révén megtudta, hogy tanszékünk ápolja Alföldi emlékét és érdeklődik a relikviák iránt, készséggel felajánlotta ezeket.

A relikviák legrégebbi csoportját két kis fényképalbum alkotja. Az egyiknek az 1913/14-ből való képei a Duna-parti vízi életet élvező fiatalokat mutatják. Alföldi korán jelentkező érdeklődése Pannonia iránt itt is felfedezhető, amennyiben a Pannonia Evezős Club tagja volt. A másik album 1916/17-ből való képein már katonaként jelenik meg: hol társaival bolondozva, hol egyenruhájában büszkén feszítve. Az album elkészítése művészi hajlamáról tanúskodik. Fedelén ez olvasható: Alföldy (sic) András amatőr fényképei. A beragasztott képek változatos formára vannak vágva, időnként szélein szabálytalanul megtépkedve. Jó rajzkészségének tanúbizonyosságát jelentik az ugyanebből az időből származó kis portrék melyeket katonatársairól készített.

Igen érdekes az a néhány levél, mely 1948-ból való, és részleteket tár fel Alföldi emigrálásának körülményeiről. 1948-ban hivatalosan utazott Bernbe, hogy az ottani egyetemen tanítson. Emellett meg akarta tartani budapesti egyetemi állását is, ezért 3 év fizetéstelen szabadságot kért. A kérés kari ülésen történt megvitatásáról veje, Deér József számolt be levélben. Ő akkor az egyetem Magyar Történeti Intézetének igazgatója volt. A leírás a szakma több ismert személyiségét említi, akik pro vagy contra foglaltak állást. Az óorkutatók közül egyedül Marót Károly volt az, aki védelmébe vette tanártársát a szenvedélyes kirohanásokkal szemben, és végül Lukács György higgadt hozzászólása terelte a vitát hivatalos mederbe. Ezt követte a Minisztérium hazatérésre felszólító levele, melynek miután nem tett eleget, állását megszüntették.

A tanszékünk birtokába került relikviák tetemes részét a Svájcban majd Princetonban élő és haláláig lankadatlanul dolgozó Alföldi levelezése teszi ki. Ezekből fény derül arra, hogy milyen intenzív kapcsolatban állt korának legkiválóbb óorkutatóival. Óriási tudományszervezői tevékenység volt ez, mely nemcsak a saját kutatásához szükséges anyag beszerzésére irányult, hanem előadások, tanulmányutak szervezésére, kiadványok szerkesztésére és megjelentetésére, disszertációk irányítására, szakmai problémák megvitatására. Állandó levelezőpartnerei között voltak Ronald Syme, Lily Ross Taylor, Humphry Sutherland, Eric Birley, Hans-Georg Pflaum, George Mylonas, Karl Schefold, Santo Mazzarino, Szemerényi Oszvald.

Ezek a levelek kétségtelenül tudománytörténeti jelentőségűek, melyek alaposabb tanulmányozást is megérdemelnének. Kiderül belőlük Alföldi véleménye szakmai kérdésekről, tanulmányokról, kutatási tervekről, melyekkel kapcsolatban tanácsát kérték. Tudomást szerezhethünk saját terveiről, készülő munkáiról is. Egy 1962-ben, a bizantinológus F. Dvorniknak írt levelében olyan kézirat említése olvasható, mely mindmáig nem jelent meg. „My book Hyppalektryon — írja — slumbers till in German manuscript. I wished to insert a great many additional stuff and postponed it again and again.” A befejezéshez úgy látszik nem jutott el, és a kézirat azóta bizonyára a princetoni intézet raktárában szunnyad.

A magyar szakemberektől való levelei különösen érdekesek számunkra. Számuk sajnos nem nagy, mert a magyar szakmai élettel hivatalos kapcsolata nem volt.

Néhány egykori tanítványától érkező levél — így Fitz Jenőtől, Bónis Évától, Ferenczy Endrétől — mutatja, mennyire óvatosnak kellett lenni egy prominens „disszidenssel” való levelezéssel. A szókimondást csak azok engedhették meg maguknak, akiknek már nem volt veszteni valójuk. Ilyen helyzetben írta le élete alakulását Feticich Nándor, korábban egyetemi magántanár, a Nemzeti Múzeum gyűjteményvezetője, akit a negyvenes évek végén minden pozíciójától megfosztottak, bádogosként és hegesztőként dolgozott, majd nyugdíjasként folytatta régészeti tevékenységét. A pályakezdő fiatalok, ha még akarták valamire vinni, ezt nem tehették meg. Alföldy Géza első nyugati ösztöndíja során Bécsből mert írni leplezetlenül az itthoni viszonyokról. Mikor a kinnmaradásra szánta rá magát, Alföldi András atyai segítségével sikerült gyorsan megtalálnia helyét a szakmai életben. Az említett példákban is látható, hogy e levelek nemcsak szakmai, hanem kordokumentumok is.

A relikviák további csoportját a tiszteletbeli tagságokról szóló díszoklevelek jelentik. Akadémiák, társaságok, egyetemek Nyugat- és Közép-Európa majd minden országában — kivéve szülőhazáját — elhalmozták ezekkel a megtiszteltetésekkel. Ezek közül a legrangosabb a német *Pour le Mérite für Wissenschaften und Künste* kitüntetés, melyet 1972-ben kapott. A princetoni intézetből korábban Albert Einstein és Erwin Panofsky részesültek benne. Az ünnepélyes ceremóniák eseményeit több fénykép is őrzi, valamint újságcikkek, melyek egyúttal a kitüntetett életútját is röviden leírták.

Az egészen személyes jellegű iratok csoportjában több útlevél; születési, házassági és halotti anyakönyvi kivonatok; családi levelek találhatók. Noteszei 1949–1981-ig majdnem hiánytalanul megvannak. Ezek első lapjára mindig egy körbe zárt Krisztus-monogramot rajzolt. A rövid bejegyzésekből kiderül, hogy az év közel felét — rendszerint május elejétől szeptember végéig — Európában töltötte. Ilyenkor felkereste a svájci Spiezben élő családját, kutatói és előadói körutakat tett leginkább Itáliában és Németországban, de alkalmanként Angliában, Franciaországban és Ausztriában is. Még halála évében, 1981-ben is, amikor már 86. életévébe lépett, zsebnaptárában májusra berlini látogatás volt bejegyezve, februárban azonban elhunyt. A hír nyilvánossá válását követően feleségéhez kondoleáló levelek sokasága érkezett.

Princetonban az Institute for Advanced Study már halála évében emlékülést szervezett, és az ott elhangzott megemlékezések Alföldi András teljes bibliográfiájával külön füzetben jelentek meg. A nemzetközi folyóiratok terjedelmes nekrológjaival szemben Magyarországon csak rövid megemlékezések jelenhettek meg néhány szakmai folyóiratban, melyek mindegyikét Fitz Jenő írta (*Acta Arch. Hung.* 33, 1981, 387–8; *Numizmatikai Közöny* 80–8 I, 1981–1982, 141–143; *Alba Regia* 19, 1981, 284). Az Ókortudományi Társaság szokásos, havi felolvasó ülésén (1981. ápr. 24-én) Szilágyi János György emlékezett meg az elhunyt tudósról. Hivatalos rendezvényre nem kerülhetett sor.

Alföldi el nem múló hazaszeretetének jele, hogy kis régiséggyűjteményét, mely főleg görög vázából állt, végrendeletében hazájának szánta. Az átadásra 1990-ben került sor a Szépművészeti Múzeumban. Erre vonatkoznak relikviagyűjteményünk utolsó dokumentumai.